# „Resursa umană" a Cenzurii socialiste. De la birocrație la psihobiografii

**Liviu MALIȚA**

**Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj Napoca, Facultatea de Teatru și Televiziune**
**"Babeș-Bolyai" University of Cluj Napoca, Faculty of Theatre and Television**
Personal e-mail: liviu.malita@ubbcluj.ro

*The "Human Resources" of the Socialist Censorship. From Bureaucracy to Psychobiographies*

Part of a larger research project dedicated to the study of censorship in Romania during communist regime, the present article focuses on the "human resources" mobilized by the political power between 1949 and 1977 and active within an institution specialized in censorship in literature, arts and media: the General Directorate for Press and Print (Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor, DGPT) and, with a changed name beginning with 1975, the Committee for Press and Print (Comitetul pentru Presă și Tipărituri, CPT). Obviously, there is no censorship without censors. Assuming his/her role in an impersonal manner, the censor should ideally be a transparent medium (Thomas Schlesser) through which the objectives of the party-state are accurately transmitted and applied. In reality, the censor carries all the vices of this profession. Detested by most, although admired by others, the censors were fearsome persons. Abstract bureaucrats condemned to remain anonymous while working in the proximity of celebrity, the censors were self-sufficient and arrogant. Highly intolerant and reluctant, as the job description requires, they had a cynical– or indifferent, at best – approach towards the destructive effect of their work. What is more is that by intervening politically in the artwork by correcting it, some censors were convinced, with an incredible vanity, that they participate to the act of creation. Incurable flunkies, they had, however, a strong team spirit. People's hatred against them was equal only to the hate they have against people. There were only a few who assisted to the birth of this "institution" of censorship, but there were none to regret its disappearance. Like any other "identity kits", the portrait sketched in this essay hides in itself a history and tries to compress a typology, both of them remade after a long search and research in the dust of the archives.

Keywords: Romanian culture, Communism, Censorship, Political surveillance, Socialist bureaucracy. Romanian National Archives.

În 1948, un an înainte de înființarea instituției oficiale a cenzurii – Direcția Generală Presă și Tipărituri – în Republica Populară România cenzura se realiza de către oameni cu (oarecari sau evidente) competențe în domeniu: scriitori (Geo Dumitrescu, Nina Cassian), dramaturgi (Aurel Baranga), critici de teatru (Simion Alterescu, Horia Deleanu ș.a.), pe scurt, nume recognoscibile literar. Aceștia erau îndreptățiți să emită judecăți estetice, chiar dacă viciate politic. Ei înșiși se percepeau pe sine ca profesioniști ai scrisului și doar accidental ca cenzori. De aceea, se străduiau să întrețină iluzia unui dialog cu opera supusă examinării și erau preocupați ca nu cumva, prin activitatea lor, să piardă stima sau recunoașterea confraților. Evitau să vorbească despre cenzură, preferând să o numească „orientare" sau „îndrumare", și erau convinși că munca lor invită la conlucrare, cu scopul de a obține de la și împreună cu autorul opere dezirabile sau măcar tolerabile din punct

de vedere politic, dar valide estetic. Unii chiar credeau în idealul comunist. Când, însă, ajungeau să fie, la rândul lor cenzurați, redeveneau scriitori și resimțeau, asemeni confraților ce le fuseseră victime, intervenția în operă drept un abuz nejustificat. Un Aurel Baranga, de exemplu, nu avea vreun scrupul să îi cenzureze, în anii 50, pe Camil Petrescu sau pe Lope de Vega, dar i se părea inacceptabil să se vadă el însuși cenzurat, așa cum, mai târziu, chiar se va întâmpla.

### (i) Recrutare

Autonomizarea instituțională a cenzurii, în 1949, a impus necesitatea cenzorului profesionist. Imediat după publicarea Hotărârii de Guvern, ce anunța apariția Direcției Generale pentru Presă și Tipărituri, direcția Cadre a Secției de Propagandă și Agitație a CC al PMR trimite, din împuternicirea acestuia, o circulară[1] „strict confidențială" către toate Comitetele județene de partid, cu metodologia de selectare a cadrelor pentru instituția nou creată.

Sunt prevăzute două categorii de angajați: *cenzori salariați* și *cenzori cu delegație* sau *împuterniciți*. Aceștia din urmă aveau statut de colaborator (putând „avea și alte munci") și primeau o îndemnizație lunară. Totodată, în Anexa respectivului document, este comunicată schema de personal, astfel concepută încât „să asigure cenzura și controlul atât al presei din Capitală [cât] și [din] provincie".

Ocuparea acestei scheme de personal cu specialiști corespunzători din punct de vedere politic a constituit prima provocare. Peste un deceniu, în 1959, conducerea DGPT va recunoaște că, în momentul inițial, „instituția nu avea de unde să ia cadre cu oarecare experiență în domeniul muncii de cenzură..."[2]. Cu acordul Secției de Cadre a CC al PMR, puteau fi preluați și folosiți în continuare, după verificări politice prealabile, unii dintre foștii cenzori salariați ai Ministerului Artelor și Informațiilor. În locul celor ce nu corespundeau trebuiau făcute, însă, alte propuneri și recrutați funcționari noi.

Fidelitatea necondiționată față de partid era condiția primordială. Procesul însuși de selecție a fost strict coordonat politic. Procedura este confirmată de metodologia precizată în circulara secretă a CC al PMR. Dacă, din punct de vedere profesional, singura condiție era „să aibă o cultură generală", cenzorul trebuia, în schimb, să corespundă mai multor exigențe politice: „nivel politic ridicat", „spirit de răspundere desvoltat", „devotament față de clasa muncitoare și de Partid", „[capacitate politică de] a se orienta în ansamblul problemelor pe care le pune această muncă".

Preeminența criteriului politic în selectarea personalului restrângea drastic aria de recrutare. Nu puteau fi selecționați decât membri de partid „bine controlați și verificați". Propunerile erau făcute de Comitetul Județean de Partid, care le înainta, însoțite de „caracterizări" și „dosare", Direcției de Cadre a CC al PMR, pentru decizia finală.

Formarea unui colectiv de cenzori stabil, bine pregătit politic și care să prezinte garanții de fidelitate față de partid, a reprezentat o sarcină și o preocupare constantă pentru conducerea DGPT/ CPT, de-a lungul întregii sale existențe. E adevărat că, începând cu anii 60, când DGPT va fi autorizată să își selecteze singură angajații (chiar dacă avizul CC al PCR rămânea obligatoriu!), au fost tolerate și excepții în ceea ce privește încadrarea politică. Sintezele și rapoartele periodice de activitate[3] indică, însă, preocuparea pentru creșterea numărului de membri de partid (sau uteciști). Astfel, dacă în 1961, din totalul de 426 de angajați, 226 erau membri de partid (iar 18 candidați) și 40 utemiști, în 1969, raportul era: 250 membri PCR și 15 UTC dintr-un total de 393 angajați. Este de presupus că procentul este chiar mai mare dacă raportăm numărul membrilor de partid strict la personalul specializat (cenzori), excluzând personalul tehnic și administrativ. De exemplu, un raport intern din 1973 menționează că, dintre cei 13 angajați ai Serviciului Artă doar doi nu erau membri de partid, dintre care unul îndeplinea funcția de dactilografă.

Îndoctrinarea politică și ideologică era un proces continuu. Angajații DGPT erau menținuți în permanentă stare de alertă. Ei trebuiau să-și perfecționeze pregătirea politică, participând ritmic la diferite forme de învățământ politic, frecventând cursuri speciale în cadrul instituției, absolvind Universitatea serală de partid sau alte școli superioare ale învățământului de partid, respectiv luând parte periodic la „reciclări" în cadrul Academiei de Studii Politice „Ștefan Gheorghiu". Cei cu funcții participau regulat la acțiuni de care cenzorii de rând beneficiau doar în mod excepțional, cum erau consultările cu activiști din conducerea superioară de partid, unde audiau expuneri tematice și intrau în dialog cu membri ai Comitetului Central.

Drept urmare, succesele nu întârzie, în opinia conducerii DGPT, să apară. Un raport de analiză a muncii pe 1962-1963 precizează: „A crescut maturizarea politică a colectivului nostru. În materialele lecturate , numeroase sesizări bune, care au adus o contribuție la puritatea ideologică a materialelor iar, în unele cazuri, și la îmbunătățirea nivelului lor teoretic"[4]. După 1971, cenzorul va fi încurajat să se perceapă pe sine drept un activist politic, ceea ce, așa cum sugerează directorul general Ion Cumpănașu, trebuia înțeleasă ca o *upgradare* a statutului său.

Cifrele confirmă stabilitatea la care a ajuns DGPT, obiectiv urmărit cu consecvență de către conducere. Bineînțeles, fluctuația de personal nu avea cum să fie încurajată într-o instituție cu caracter închis și atentă selecție politică. Conducerea DGP recunoaște, totuși, că, „în anumite perioade acest fenomen s-a manifestat",

deplângând, totodată, descreşterea numărului de posturi ocupate cu „lucrători de specialitate" (cenzori) în favoarea celor destinate sectorului tehnic şi administrativ. Numai în patru ani de zile, de exemplu, între 1964 şi 1967, numărul cenzorilor a scăzut cu 53. Diminuarea este justificată, pe de o parte, prin „factori obiectivi" (15 reprezintă desfaceri de contracte în provincie ca urmare a unor măsuri organizatorice de restructurare a activităţii, iar 5 sunt determinate de plecări la Şcoala superioară de partid), dar, pe de altă parte, şi prin abandon: 33 reprezintă plecări din Centrală. Mica vechime (de sub 5 ani) a demisionarilor este un semnal pentru conducerea DGPT că aceştia „nu au fost verificaţi suficient de exigent, la angajare". Incompetenţa ţine, de fapt, de *statu quo*-ul acestei instituţii, întrucât selecţia cadrelor nu s-a făcut, în nici una dintre perioadele sale de existenţă, pe baza unui criteriu preponderent profesional.

### (ii) Instrucţie

Iniţial, standardele erau minime. Din cauza specificului muncii pe care trebuiau să o presteze, era necesar, desigur, ca cenzorii să fie alfabetizaţi. Majoritatea era formată, însă, din absolvenţi de şcoli medii sau profesionale, iar câţiva aveau studii liceale. Lor li se adăugau studenţii şi puţinii licenţiaţi. Publicaţiile în limbi străine ori necesitatea de asumare a unor sarcini speciale (ex. controlul vamal al tipăriturilor) impunea, în unele cazuri, cunoaşterea respectivei limbi. Pentru maghiară, cenzorii au fost selectaţi, însă, dintre nativi. Invers, necunoaşterea limbii nu i-a împiedicat pe alţii să cenzureze presa străină ce intra în ţară prin teritoriul pe care ei îl gestionau.

Starea generală era descurajantă. Selectaţi chiar dacă nu aveau decât o „pregătire generală"[5], cenzorii erau incapabili să îndeplinească sarcinile care le reveneau şi complet inapţi să interpreteze un produs din punct de vedere literar şi artistic. În discursul aniversar, rostit la douăzeci de ani de la înfiinţare, directorul general al DGPT Iosif Ardelean recunoaştea calitatea scăzută a acestora: „nu existau cadre gata pregătite pentru o muncă specifică, [...] colectivul era eterogen, în general necorespunzător cu cerinţele, [...] atît în Capitală, cît şi în Provincie"[6].

Situaţia a devenit, în timp, atât de critică, încât conducerea instituţiei s-a văzut nevoită să intervină şi să refacă integral colectivul. Pe cei mai mulţi dintre cenzorii iniţiali i-a transferat, astfel încât, în 1967, dintre aceştia doar cinci mai activau în cadrul DGPT[7]. Totodată, pe salariaţii păstraţi, deşi necorespunzători din punct de vedere profesional, i-a obligat să-şi completeze la seral sau la fără frecvenţă studiile. Un raport de activitate din 1951 înregistrează deja presupusele progrese: „munca s-a îmbunătăţit foarte mult iar Serviciul reuşeşte să devină activ şi operativ" [8].

În realitate, cenzorii continuau să formeze o echipă încropită. Puţine lucruri îi calificau pentru munca pe care o depuneau. Instrucţia deficitară era compensată, însă, de zel, obedienţă şi fidelitate sporită faţă de instituţie. Ei aveau sau reuşeau să obţină competenţă politică şi ideologică (cunoşteau foarte bine pretenţiile partidului), dar nu aveau cum să izbutească pe deplin, în absenţa unei formaţii intelectuale solide. Ar fi fost nevoie de altă pregătire, eventual de specializări pe domenii de activitate (cum se va întâmpla în deceniul opt!), pentru ca cenzorii să înţeleagă ceea ce citesc şi să poată pătrunde din interior fenomenul pe care erau somaţi să îl controleze. Pentru început, ei se mărgineau la aplicarea mecanică a numeroaselor şi contradictoriilor directive de partid şi recomandări metodologice, imuni la aberaţie şi ridicol, alunecând fără încetare în absurd.

E de presupus că pe unii îi încerca, fie şi sporadic, un sentiment al imposturii. Cei mai mulţi erau, însă, incapabili să aprecieze singuri proporţiile propriei incompetenţe, iar de vocile dinafară îi proteja anonimatul[9] şi/sau imunitatea. Şi de una şi de cealaltă îi apăra orgoliul de a se vedea instrumentul prin care Puterea însăşi a ales să se manifeste.

Se spune că ar fi existat unii care nu au rezistat. Directorul general însuşi recunoaştea, la aniversarea DGPT din 1969, cu scopul de a evidenţia capacitatea de autoreglare a instituţiei, că unii cenzori au fost nevoiţi să renunţe. Creşterea, în acest interval, a complexităţii sarcinilor şi a exigenţelor profesionale ar fi dus la eliminarea acelora care s-au dovedit lipsiţi de posibilităţi şi de profesionism. Documentele mai degrabă îl contrazic. Ele atestă faptul că, cel puţin în unele dintre cazurile de transfer instituţional, nu pregătirea şi competenţa profesională au fost puse în cauză, ci, dimpotrivă, un potenţial spirit rebel, refuzul înregimentării totale sau persistenţa spiritului critic peste media admisă şi încurajată.

Cu toate acestea, interesul pentru profesionalizare este vizibil în reconstrucţia noului corp de lectori. Astfel, în 1954 deja, 76 dintre ei (40%) aveau studii superioare şi doar 46 (22%) erau absolvenţi de şcoli medii. În 1967, raportul este de 202 cenzori cu studii superioare faţă de doar 57 cu studii medii[10]. La aniversară, în 1969, situaţia era următoarea: din cei 306 angajaţi în funcţii de specialitate, 211 erau absolvenţi ai învăţământului superior de stat, 23 îşi completau studiile, iar 40 absolviseră şcoli medii; 9 nu aveau decât studii elementare, compensate, însă, se precizează în raport, de vechime mare în instituţie şi de o bogată experienţă politico-profesională.[11] Soldat disciplinat până mai ieri, captiv al unui război de gherilă, cenzorul pare a fi revenit, la mijlocul anilor 60, în civilie, unde se preocupă să îşi dea examenul de maturitate restant.

Documente interne ale DGPT confirmă faptul că „în ultimii ani, în politica de recrutare a cadrelor a existat o exigenţă sporită, angajîndu-se elemente tinere,

provenite din sectoare apropiate ca specific muncii noastre, cu studii superioare”[12].

O problemă care se ivise era aceea că direcția profesionalizării indica, într-adevăr, o preocupare generală de încadrare pe post a unor cenzori cu studii superioare, nu însă și o exigență privind specialitatea. Transformările politice survenite, după 1964, în societatea românească au exercitat, însă, o presiune nu doar asupra instituției cenzurii să se reformeze, ci și asupra fiecărui cenzor în particular. De fapt, printre aceștia se instalase o stare de derută. Nimic din ceea izbutiseră să deprindă până atunci, în planul experienței profesionale, nu părea să îi mai ajute să se orienteze în confruntarea cu diversitatea noii realități artistice, în plină detentă. Provocarea însemna pentru ei a găsi modalitatea de a se transforma, adaptându-se, rămânând, totodată, aceiași.

Frauda tacită, ce substituia ignoranța sau diletantismul estetic prin competență politică, trebuia acum, fie și parțial, corectată. În noile condiții, achitarea satisfăcătoare de sarcinile de serviciu ce le reveneau presupunea știința lucrului cu textul, lectura atentă, chiar subtilă, capacitatea jocului cu mai multe interpretări, o anume mlădiere a spiritului, pe scurt, o autoformare – inclusiv din punct de vedere instituțional: rigoare în muncă, siguranță, eficiență, suplețe, interactivitate.

Conducerea DGPT nu lasă acest proiect de reformare profesională pe seama cenzorului doar, ci, tot mai interesată de instrucția acestuia, se implică la rândul ei. Existența unui colectiv de bază a permis ca angajările ulterioare să se facă individual, prin selectarea direct din universități sau din alte instituții compatibile, dar preferențial, dacă nu exclusiv, a unor persoane cu pregătire academică. De asemenea, pentru calificarea angajaților săi, DGPT a creat forme proprii de instruire şi perfecționare, înființând chiar un Serviciu al învățământului profesional, care să se ocupe de inițierea nou veniților. Convocările la București, vizitele de lucru ale șefilor de Servicii în teritoriu sau consfătuirile regionale, organizate periodic, reprezentau alte forme prin care activitatea cenzorilor era permanent supravegheată şi corectată din mers.

Vechii cenzori au trecut şi ei printr-un proces de remodelare. DGPT le-a facilitat autoperfecționarea profesională, acordându-le burse sau concedii de studii și de documentare, sprijinindu-i să-şi încheie studiile superioare în paralel cu munca. Direcția organiza şi ea reciclări periodice, consfătuiri semestriale sau stagii, prin rotație, ale lectorilor din județe la serviciile din Centrală, în vederea specializării, pe domenii, în colectivele mai mari.

Compoziția colectivelor de cenzori tinde acum să se omogenizeze, iar sporul de performanță este vizibil. Nu numai că din referatele de lectură lipsesc inepțiile care sufocau textele anilor 50, dar multe dintre ele sunt redactate într-un mod care atestă inteligență critică și conțin exerciții hermeneutice remarcabile. Observațiile cu măsurile punitive din final sunt adesea clivate, verdictele obtuze nedecurgând din analizele pertinente ale textelor supuse aprobării. Acestea trebuie puse exclusiv pe seama înfeudărilor politice ale cenzorilor, în calitatea lor de agenți ai Puterii. Referatele sunt însoțite de rapoarte sintetice îngrijite, riguros redactate, într-un limbaj fluent, cu ordonarea logică a materialului și interpretări adecvate, chiar acurate.

În contrast cu scopul căruia erau destinate, aceste documente de uz intern ale Cenzurii par o risipă. Dar poate că regimul avea nevoie de simulacre cât mai convingătoare, pentru legitimarea sistemului. Dacă am crede că exista o dorință de autoconfirmare, logica ei internă ar putea fi următoarea: „Iată, ne folosim de cei mai buni profesioniști, care ajung ei înșiși tot la concluziile Partidului!”.

Cert este că al doilea val de cenzori, activi la începutul anilor 70, se prezintă sub o cu totul altă alură. Este și părerea conducerii DGPT, care are convingerea că, în deceniul ei fatidic (anii 70), a intrat cu un corp de lectori versați și instruiți, ce alcătuiau „un colectiv închegat, disciplinat, în mare majoritate cu oameni pregătiți, cu un profil specific, formați pentru această muncă, pe baza experienței de mulți ani în instituție”[13].

La rândul său, G. Ivaşcu, care se declară a fi fost unul dintre fondatorii instituției DGPT/ CPT mărturiseşte: „după Eliberare, am contribuit personal la înființarea a ceea ce funcționează azi aici”. În discuțiile de la plenara comună a Consiliului de conducere al CPT și comitetului de partid, el constată condescendent că, spre deosebire de cenzorii anilor 50, care lucrau „în condiții de restricții”, cenzorii de astăzi „au devenit mai competenți” şi sunt mai politicoşi, chiar dacă sunt la fel de exigenți. „Spiritul de muncă civilizat” este, categoric, preferabil, el fiind, totodată, „corespunzător nivelului general de conştiință politică, ideologică şi de civilizare a raporturilor dintre un factor de stat şi un factor intermediar, cum este presa”[14].

Noua calitate a cenzorului este vizibilă nu doar din statistici oficiale şi (auto)elogii circumstanțiale, ci și din interogațiile şi problematizările care apar în interiorul instituției sau din divergențele de opinii survenite, inclusiv în legătură cu actul cenzurii. Sunt înregistrate dileme profesionale, care conduc la sau chiar provoacă delicte de insubordonare.

După 1971, chestiunea instruirii cenzorilor intră pe un nou făgaș și devine chestiune de stat. Astfel, Decretul nr. 53 din 30 mai 1975 de înființare a CPT impune studiile superioare drept condiție de angajare și reglementează strict situația existentă: „Lectorii care, la data intrării în vigoare a prezentului decret, nu au studii superioare vor fi menținuți în funcții cu condiția ca în decurs de maximum 5 ani să-și completeze studiile”[15].

Chiar dacă educarea în spiritul partinic a cenzorului

continua să greveze asupra pregătirii sale profesionale, situația este descrisă ca fiind radical schimbată. Astfel, raportul întocmit la 12 martie 1976, cu prilejul Plenarei comune a Consiliului de conducere al CPT și a Comitetului de partid reține date „impresionante" – după cum le califică, în timpul discuțiilor care au urmat, G. Ivașcu, directorul revistei *România literară*: peste 90% din personalul de lectură are studii superioare, „ceea ce înseamnă pregătire politică, orizont larg de cultură, disponibilitate spirituală, culturală, ideologică..." [16].

Evoluția instrucției funcționarilor Cenzurii, de-a lungul celor aproape trei decenii, a corespuns, în fapt, dezvoltării societății românești în ansamblul ei și a fost determinată de avatarurile instituției pe care o deserveau. În pragul sfârșitului neanunțat al existenței sale, CPT se definea oximoronic față de propria misiune drept un organism democratic „într-un stat democratic, care se democratizează mai mult, pe zi ce trece".

### (iii) Condiții de muncă. Norma

Principial, calitatea muncii cenzorului ar fi trebuit să prevaleze[17]. Deși conducerea DGPT/ CPT insista, în consfătuirile sau ședințele de analiză și sinteză a muncii, care aveau loc trimestrial cu cenzorii din județe, că nu există o normă precisă, care să fie criteriu de apreciere a muncii lor, atenția acordată în rapoartele de analiză a activității cenzorului normei acestuia și gradului în care era îndeplinită creează, de cele mai multe ori, confuzie. Cenzorul tindea să identifice norma propriu-zisă, adică numărul de pagini de citit sau de spectacole de vizionat, cu numărul (mare) de observații formulate *per* texte/ spectacole controlate.[18]

Informațiile despre numărul de intervenții efectuate de către cenzori reprezintă, într-adevăr, un indicator complex. El reflecta indirect vigilența cenzorului, indicând, totodată, nivelul ideologic și politic al redactorilor. De aceea, astfel de date trebuiau raportate cu scrupulozitate.

Pentru majoritatea cenzorilor, Partidul rămâne, însă, un stăpân absent și tocmai de aceea temut. Tirania exercitată de frica de a nu greși atestă o conștiință terorizată, care, incapabilă de inițiativă, se supune orbește dogmei și detectează inamici peste tot. Când nu este o expresie a exigenței cenzorului, numărul mare de intervenții se transformă într-o (auto)justificare, în spatele căreia se ascunde incompetența. Nu trebuie, însă, exclus nici un comportament instituțional de tip schizoid, în conformitate cu care – asemeni agenților de Securitate, care, pentru a le spori oportun numărul, inventau informatori fictivi – cenzorii să multiplice dovezile cenzurii. Dincolo de angoase sau ambiții profesionale, un instinct obscur le dicta acestora imperativul reconfirmării obsesive a rațiunii de a fi a instituției pe care o slujeau, confruntată cu propria inutilitate și impostură.

În fapt, pentru a putea asigura operativitatea colectivului de cenzori și o distribuție echitabilă a sarcinilor de serviciu, DGPT/ CPT era nevoită, totuși, să cuantifice munca angajaților săi. Regulamentul de ordine interioară preciza explicit: „Conducerea instituției este obligată să stabilească norme de muncă fundamentate științific, în forme corespunzătoare specificului muncii din fiecare unitate și să exercite un control permanent asupra modului lor de îndeplinire". Sunt fixate, de asemenea, obligațiile: „Durata timpului de lucru nu poate depăși 48 ore/săpt.; programul: 7,00 – 15,30, sîmbătă: 7,00 – 12,30. [...] Ieșirea din clădire în timpul programului numai cu „bilet de voie". Vizitarea în interes personal este interzisă" [19].

*Norma* reprezenta, desigur, instrumentul cantitativ prin care era evaluată munca cenzorului. Ea era diferențiată în funcție de specializarea acestuia și de serviciul în cadrul căruia funcționa. Aceasta nu era omogenă. Documentul Direcției Literatură precizează că, în stabilirea acesteia, s-a „avut în vedere ansamblul tuturor sarcinilor și operațiunilor necesare îndeplinirii lor, precum și faptul că în activitatea practică pe zi a unui lector, acestea nu pot fi delimitate cu precizie în timp, întrucît variază în funcție de conținutul lucrării, problematică, grad de dificultate în rezolvare, în întocmirea referatelor etc."[20].

Ținând seama de toate acestea, norma unui cenzor de la Direcția Literatură se compunea prioritar din lectura efectivă a textelor, formularea observațiilor și întocmirea referatelor și a notelor de sesizări. Mai trebuiau luate în calcul și alte operațiuni, unele implicite procesului cenzurii (ștampilare, verificarea condițiilor de apariție etc.), altele impuse de metodologie în situații speciale, care, toate sporeau, după cum se preciza în rapoartele directorilor de direcții, norma reală de muncă a unui lector. Printre acestea, se numărau: documentarea, verificarea unor cifre și date, o nouă lectură parțială sau totală în cazul lucrărilor la care au existat observații de structură sau intervenții la text, traducerea de articole, poezii, texte, precum și unele activități tehnice. Se aprecia, de exemplu, că, pentru documentarea, redactarea și dactilografierea unui referat la o piesă de teatru în trei acte, erau necesare, în medie, 7 ore de lucru.

De asemenea, fiecare dintre cenzori avea de îndeplinit în mod curent și alte obligații precum controlul pe teren al muzeelor, bibliotecilor, expozițiilor și cel al cărților trimise la export prin anticariat (care se avizau pe bază de liste și prin sondaj), dar și altele nespecifice, care nu se rezumau la serviciul de permanență sau la „paza obștească". „Mărunțișurile", cum le numește, nonșalant, un semnatar al unui raport către superiori, ocupau și ele o bună parte din timpul și atenția cenzorului. Este vorba despre materiale cu

proporții variabile ca format şi număr de pagini – cum erau afişele de teatru, de filme, invitații, programe de teatru şi cinema, machete filatelice, mape de cataloage de discuri, aprobări pentru export, diapozitive, programe, liste de titluri ale filmelor etc. – sau de jurnalele de actualități. Cenzorii îndeplineau, prin rotație, aceste obligații suplimentare, care, recunoaşte Eugenia Stoica[21], puteau deveni „tracasante", întrucât depăşeau uneori ziua de muncă respectivă şi ridicau probleme neaşteptate.

După ce epoca stahanovismelor anilor 50 a trecut, interesul conducerii DGPT/ CPT a fost constant acela de a sublinia excesul de muncă, pentru a solicita CC al PCR aprobări de măriri a colectivului de cenzori. Utilizând, de exemplu, principiul normei medii, aprobate în 1969, pentru Direcția Literatură, la cca 100 pagini dactilografiate pe zi/ lector, și calculând timpul de muncă necesar pentru îndeplinirea acesteia, directorul de direcție arată că, la volumul de manuscrise existent, sunt necesare 5 510 zile/ om. Împărțite la 287 de zile lucrătoare prevăzute de lege, ar rezulta un necesar de 20 lectori. Or, în 1969, Direcția Literatură avea doar 16 angajați proprii, lucrând, așadar, cu un colectiv subdimensionat.

Remarcile despre volumul mare de muncă şi gradul de supralicitare al cenzorilor sunt recurente. Un Referat, din 1968, al Serviciului Artă, de astă dată, deplânge faptul că acesta „este depăşit de sarcini sub raport cantitativ"[22] şi solicită mărirea numărului de posturi cu 1 post. Peste încă un deceniu, „volumul de muncă se menține în mod constant la un nivel ridicat, obligîndu-ne la ritmuri susținute de lectură. Numărul mare de lucrări operative, vizionări periodice, expoziții întrerup procesul de lectură a volumelor, producînd întîrzieri"[23].

Într-adevăr, din analiza comparativă a datelor producției editoriale din nomenclatorul Direcției Literatură pe 1966, 1967, 1968 rezultă că volumul de muncă a crescut an de an în medie cu 10-15%, astfel încât norma de lectură s-a mărit în 1968 față de 1966 cu 25%. [v. Anexa 2: Volum de muncă.] Prin urmare, în loc de 100 pagini pe zi lucrări editoriale, „un lector trebuie să citească şi să rezolve în medie 120-125 pagini, lucrînd cu aceeaşi intensitate în tot cursul anului"[24].

În absența angajării de personal, situația s-a reflectat în întârzâieri ale timpului de rezolvare a manuscrisului. Bunăoară, dacă, imediat după reorganizarea editurilor, în 1970, media/ manuscris era de o lună, în mai puțin de doi ani, aceasta creşte la o lună şi jumătate, chiar două, fapt ce perturba activitatea editurilor. În 1972, conducerea DGPT a fost nevoită să discute cu directorii acestora, pentru a găsi împreună soluții: „de comun acord am eliberat mai întîi lucrările din planul pe 1972, în primul rînd cele dedicate aniversării republicii, cele cu tematică majoră, în ordinea intrării, iar alte categorii de lucrări numai la cererea expresă a editurilor"[25]. Pe de altă parte, pentru angajații-cenzori, operativitatea muncii nu constituia un scop în sine, ci o retorică care devenea instrument de persuasiune pentru auto-legitimare instituțională, cu scopul obținerii de noi privilegii.

## Atmosfera de lucru

În 1948, când partidul comunist se instala oficial la cârmă, în România nu exista o cultură instituțională de tip modern. Mai mult, practicile comuniste contra-productive au deteriorat rapid valorile tradiționale, inclusiv respectul pentru muncă. Ingerințele brutale în viața personală sub pretextul formării „omului nou" au compromis grav relațiile umane. Efectul distructiv al intervenției politice în societatea românească a fost imediat și radical. În schimb, „omul nou" întârzâia să apară chiar și printre activiștii de partid, categorie din care cenzorii făceau și ei parte.

O serie de documente se referă la viața internă a instituției cenzurii, la atmosfera de lucru și la relațiile ierarhice. Monitorizarea permanentă a activității cenzorilor avea ca scop declarat eficientizarea timpului de muncă[26]. De la un capăt la altul, sunt consemnate, însă, doar acte minore de indisciplină, fapt recunoscut de raportorii înșiși: „luate în sine [acestea] nu prezintă o importanță mai deosebită, dar acumulate și în special privite în perspectivă, ar putea să dea naștere unor fenomene negative care pot afecta atmosfera în colectiv și pot avea implicații și asupra muncii profesionale"[27].

Cea mai serioasă abatere, alunecând ea însăși rapid în derizoriu, este „slăbirea spiritului de vigilență de care trebuia să fie pătrunși angajații Direcției". Aceștia sunt admonestați pentru comportamentul prea relaxat, cu potențial de risc ridicat în dezvăluirea *secretului de serviciu*! Astfel, unii cenzori „declară la policlinici [*sic*!] unde se consultă instituția, serviciul și munca pe care o prestează. Prin aceasta se desconspiră activitatea ce se duce în cadrul instituției noastre...". Cu perspicacitatea care îi caracteriza, membrii Serviciului Cadre mai constată și că „la poarta nr. 2 vigilența este destul de scăzută, existînd posibilitatea strecurării unor elemente răuvoitoare. Particularii care vin, dețin accesul în cadrul instituției, nefiind conduși de cineva și se pot plimba nestingheriți în toată direcția"[28]. În provincie, lucrurile par a fi luat o turnură și mai gravă: „Delegații din Bacău și Orașul Stalin au introdus în muncă persoane străine, fără aprobarea Direcției Generale. Deci ei s-au făcut vinovați de divulgare a secretului nostru de Stat"[29].

Față de această culpă majoră, toate celelalte pălesc. Cenzorilor li se impută, bunăoară, de către superiori, că iubesc pălăvrăgeala[30]. Când nu discută între ei, cenzorii poartă „convorbiri îndelungate la telefon, pe chestiuni particulare (Fazekaș, Taub)"[31]. În viziunea „tovarășilor" de la Cadre, atmosfera generală este complet lipsită de seriozitate și concentrare: „Discuțiile pe săli și în birouri

și plimbări nejustificate în timpul orelor de program sînt foarte frecvente la toate etajele. [...] Pe săli și la lavoare este în continuu un du-te vino..."[32].

Nici pasiunea pentru șah nu este văzută cu ochi buni de către superiori, „folosirea șahului în timpul pauzelor dintre pagini trimise la control noaptea (Corcodel, Borda)" distrăgând atenția „tovarășilor care aveau de lucru..." [33].

Problema capitală, care persistă de-a lungul întregii perioade de existență a DGPT/ CPT, sunt, însă, întârzierile și învoirile, respectiv folosirea incompletă a timpului de lucru. Unii cenzori „sosesc la serviciu cu întîrzîiere apreciabilă... [...] Munca în fiecare serviciu încetează cu cca 20 - 30 minute mai devreme față de ora reglementară. [...] iar la orele 15 fără cîteva minute majoritatea angajaților sînt pe stradă. Nu mai vorbesc de cei care lucrează în turele de după masă, care nefiind controlați de nimeni, nu pleacă niciodată la orele reglementare". De asemenea, „angajații sînt învoiți prea des pentru probleme personale, lipsind ore întregi din producție... Ex. tov. Moraru Florentina a îngăduit tov. Mitroi Gh. să plece din producție în ziua de 3.VI.1954, spre a se duce la un match de footbal. [...] Angajații noștrii vin la serviciu la ora reglementară și apoi cu îngăduința șefului de serviciu sau fără, pleacă să-și facă unele cumpărături la coadă...".

Faptul că așa-zisele acte de indisciplină reținute de rapoartele oficiale erau puerile poate fi interpretat în dublu sens. Ca o performanță reală, mai întâi: la fel ca în orice instituție comunistă, supravegheată prin atâția ochi și servicii secrete, în DGPT/ CPT disciplina era puternic internalizată. E de remarcat, de altfel, că, în cei aproape 30 de ani de existență a sa, nu au fost înregistrate mari disfuncționalități. Totodată, poate fi vorba pur și simplu despre un tipic de redactare a documentului, care impunea, conform exigențelor epocii, semnalarea critică și autocritică obligatorie a carențelor și neîmplinirilor, caz în care monotonele observații despre indisciplina cenzorilor nu sunt decât expresia rutinei unor funcționari care se conformau conștiincios protocolului.

Ipoteza este întărită de reduplicarea observațiilor, în termeni similari, la toate palierele. Ele sunt formulate, după cum se poate vedea, de către conducerea executivă a DGPT/ CPT, de Serviciul Cadre, ce avea faima funestă de a se afla (in)formal sub jurisdicția directă a Securității, dar și de Sindicat.

Tirania modelului este vizibilă și în felul în care a fost organizată, în 1962, excluderea unuia dintre cenzori, căruia i se desface contractul de muncă. Decizia administrativă a fost pusă în practică, într-o adunare generală, printr-o înscenare care amintește de ritualul de demascare politică din acei ani teribili. De astă dată, argumentele nu țin nici măcar de incompetență, ci de profilul moral al cenzorului, Tania Nicolescu.

Referatul amplu enumeră cu o retorică și cu o invectivă revoluționară multiplele defecte ale celei care părea a fi fost unul dintre cei mai bine pregătiți cenzori. Discursul amestecă lucruri aparent mărunte cu acuzații, în epocă, grave. I se reproșează, de exemplu, nerecunoștința față de generozitatea partidului, care „a ajutat-o să termine o facultate pe cheltuiala statului; a primit chiar bursă republicană, în timp ce în instituție își primea salariul; [...] i-a acordat în fiecare an cinstea de a fi încadrată în diverse forme ale învățământului de partid, recomandînd-o în acest sens organelor de partid superioare ș.a.".

În schimb, „tovarășa nu se comportă pe măsura încrederii ce i s-a acordat de a lucra într-o instituție politico-ideologică".

Dovedește lipsă de solidaritate:

„...într-un colectiv în care lucrează de aproape 9 ani, nu s-a apropiat de niciunul din tovarăşi, nu are niciun prieten; niciunul dintre colegii ei de muncă nu i-a scăpat să fie ori ponegrit, ori jignit. In relațiile cu aceştia este necontrolată, se înfurie, le adresează tot felul de invective şi injurii, de epitete, manifestă față de ei lipsă de sinceritate, falsitate. Totdeauna a subapreciat ajutorul pe care-l poate primi din partea colectivului, iar pe fiecare în parte îl desconsideră. [...] Niciodată nu era dispusă să ajute pe tovarăşi în muncă... [...]. Cînd era consultată, totdeauna spunea că întrebarea îi depăşeşte posibilitățile, că nu vrea să-şi dea părerea despre o problemă pentru care nu ea răspunde".

Este egoistă:

„Roasă de un egoism şi individualism caracteristic mentalității micului burghez, şi-a manifestat în mod permanent nemulțumirea în legătură cu salarizarea pe care totdeauna a considerat-o nu pe măsura pregătirii ei, pe care ori de cîte ori avea prilejul, o invoca. Lipsită de dragoste față de colectiv, de colegialitate, totdeauna discuta pe seama ridicării salariului unuia sau altuia, pe seama premierilor diverşilor tovarăşi. [...] Tovarăşa este orgolioasă pînă la extrem, se autoapreciază în mod exagerat, face mult zgomot în legătură cu pregătirea sa, este anarhică şi recalcitrantă, lipsită de respect în relațiile cu colegii şi cu tovarăşii din conducerea unității".

Puse cap la cap, toate aceste defecte (unele necitate aici!) reușesc să realizeze profilul unui adversar simbolic (dintre cei pe care partidul îi secreta mereu într-un exercițiu punitiv niciodată încheiat, ba chiar, uneori, cu valoare preventivă). Taniei Nicolescu i se compune, în acest referat-execuție, un portret de intrigantă absolută:

„...pentru a le distrage atenția de la muncă, introducea intrigi între tovarăşi, îi lăsa certîndu-se pe cîte 3-4 şi ea pleca văzîndu-şi «liniştită de muncă». [...] Şi-a permis ca pe tovarăşii din colectiv să-i discrediteze, să-i bîrfească, să-i sustragă de la preocupările lor profesionale, încercînd astfel să slăbească disciplina, să slăbească unitatea colectivului, să introducă

un spirit liberalist, anarhic, să înrăutățească atmosfera, relațiile dintre tovarăși... [...] Tovarășa suferă de o curiozitate bolnăvicioasă, îi place să scormonească lucrurile, să inventeze, sa pălăvrăgească, să folosească orice forme pentru a ponegri, a defăima. [...] Și-a făcut o pasiune din a insista pe lîngă unii tovarăși, de a-i trage de limbă pentru a afla diferite chestiuni care, de fapt, n-o privesc, dar care-i umplu traista cu bîrfeli. Între altele fie spus, s-au găsit și tovarăși care-i alimentau această traistă. În scopul de mai sus nu precupețea timpul, venea în Direcție, trecea pe la diverse unități, iar unde vedea un grup discutînd, trăgea foarte atent cu urechea".

Pentru a putea face din ea adversarul paradigmatic necesar, Tania Nicolescu este transformată discursiv în personajul malefic capabil, dacă nu e depistat la timp, să destabilizeze întreaga instituție. Perseverentă, ea îi atrage și pe alți cenzori în comploturi (imaginare), aceștia fiind sancționați „pentru lipsurile de care s-au făcut vinovați cu «Mustrare»". „Din păcate, la unele din aceste discuții au participat și alți tovarăși... [...] Așa de pildă, tov. Rogojinschi Sofia...; asemenea păreri și-au găsit teren prielnic la tov. Schlesinger L...":

„Trebuie spus, tovarăși, că atunci cînd ei și-au dat seama că greșesc avînd o atitudine ca cea menționată, au încercat să revină, însă n-au mai găsit pentru aceasta tăria morală, n-au mai putut acționa cu curajul necesar pentru că Nicolescu N. le speculase aceste șovăieli, această nehotărîre".

Tania Nicolescu nu este doar un model negativ de cenzor, ci un adevărat țap ispășitor. Prin pedepsirea ei pare să li se dea un drastic avertisment celorlalți angajați:

„Conducerea instituției, B.O.B. își exprimă deplina convingere că, învățînd din acest caz supus discuției colectivelor, tovarășii vor trage învățămintele necesare și vor lua atitudinea corespunzătoare pentru a combate, pentru a pune la punct manifestările de pălăvrăgeală, de discuții pe la colțuri care se mai întîmplă și în alte unități, că se va creea o opinie sănătoasă pentru a curma din rădăcini asemenea atitudini"[34].

„Tovarășii" din conducerea departamentelor sunt admonestați și ei, la rândul lor, pentru „miopie politică" și, cu recomandarea de a fi cu toții mult mai vigilenți, ședința se suspendă, anunțând-se, desigur, în prealabil, eliminarea din colectiv a elementului perturbator: Tania Nicolescu.

A fost, într-adevăr, necesară această concediere sau pur și simplu era nevoie de reiterarea unui ritual de exorcizare drag partidului?! Documentul permite ambele interpretări. Revenind la stereotipia observațiilor despre actele de indisciplină ale cenzorilor, alternativa hermeneutică se menține: fie acuzațiile au un caracter pur formal, rezultat al unui tipic birocratic și al comodității funcționarilor care au redactat documentele, fie, dacă nu, colectivul cenzorilor era, pe fond, nereformabil.

### (v) Recompense și sancțiuni

Salariile cenzorilor erau comparativ mari, fără a fi, însă, exorbitante. De altfel, în primii ani de existență, conducerea DGPT se plângea de dificultatea de a recruta cadre, din cauză că, în urma transferului din producție, unii ar avea un salariu mai mic[35]. Treptat, situația se remediază, creșterile fiind constante, inclusiv proporțional cu salariul mediu. Astfel, în 1964, salariile variau între 1 628 și 2 133 lei.[36] În 1973, cuantumul salariilor din DGPT era cuprins între 1 480 și 2 675 lei: lectorii, 3 250 lei lectorii principali și 4 000 lei șeful de serviciu, pentru ca, în 1977, în momentul desființării CPT, salariile să se miște între 2 145 și 4 813 lei.[37]

Veniturile salariale fixe erau completate de diverse sporuri. De exemplu, orele de muncă prestate în timpul nopții – cu excepția serviciului de permanență și „pază obștească" – se plăteau cu un spor de 15% din retribuția tarifară de încadrare (dacă aceste ore reprezentau cel puțin ½ din programul normal de lucru)[38]. Chiar și așa veniturile nu atingeau, totuși, un nivel care să satisfacă expectanțele cenzorilor. Direcția Instructaj-Control a DGPT înregistrează mai multe plângeri iar, în teritoriu, nemulțumirile sunt comunicate Comitetului Județean de Partid, solicitând intervenția prim-secretarului sau a secretarului cu propaganda pentru reglementarea situației[39]. Statutul conferit cenzorului prevala, totuși, asupra motivației financiare.

Atitudinea DGPT/ CPT față de propiii angajați se baza pe o politică de ademenire și de constrângere.

Periodic, cenzorii erau recompensați prin premii, cu „caracter eficient și stimulator"[40]. Acestea erau de două tipuri: (i) premii trimestriale și (ii) premii excepționale.

Premiile ordinare recompensau, în general, vigilența cenzorului. Exemplele la care am acces par relevante, totodată, pentru felul cum, paradoxal, gramatica sabota politica. Astfel, Filofteia Moldovan, din filiala Deva a DGPT, a fost premiată cu suma de trei sute de lei pentru că, „lecturînd cu atenție și vigilență [nr. 1952/4. IV.1961 al ziarului regional *Drumul Socialismului*], a sesizat grava greșeală ce putea fi speculată în mod dușmănos și a indicat îndreptarea ei". Era vorba despre o chestiune de ortografie: „un citat dintr-o cuvîntare a tovarășului Gh. Gheorghiu Dej, cules cu caracter de litere aldine, era astfel despărțit: „«... în Partidul Muncitoresc Român poporul nostru vede *călău-za* [s.m.-LM] sigură, conducătorul său ferm și încercat...»"[41].

Absența unui adverb dintr-o altă frază politică îi aduce împuternicitul DGPT Gh. Timingeru din Suceava aceeași sumă. „Lecturînd cu simț de

răspundere" nr. 1/ianuarie 1961 al ziarului *Carnetul Agitatorului*, acesta observă eludarea negației din fraza: „«În întreaga lor muncă agitatorii trebuie să sublinieze că toate realizările poporului nostru [nu] ar fi fost posibile fără conducerea încercatului nostru partid marxist-leninist»"[42]. „Dușmanul de clasă" nu ar fi putut, de astă dată, „specula în mod dușmănos" greșeala, întrucât era vorba despre o publicație internă a chiar Comitetului Regional P.M.R. (Suceava). Sau poate că, totuși, da, dacă ne gândim că existau și dușmani infiltrați!

Pentru sesizarea absenței unui prefix, Cohn Avram din colectivul Botoșani este propus spre a fi recompensat (doar) cu 250 lei. Scrupulozitatea la datorie i-a permis acestuia să constate pocinogul, într-o frază preluată de ziarul *Clopotul* (nr. 1461/ 16.IX.1961) dintr-un comunicat AGERPRES: „Guvernul Uniunii Sovietice a invitat pe foștii aliați din războiul hitlerist (corect trebuia: antihitlerist) la tratative..."[43]. După cum reiese dintr-o însemnare de mână din colțul din dreapta sus al referatului, superiorii, apreciind, se pare, gravitatea posibilelor consecințe, decid mărirea sumei la 350 lei.

Actele de bravură pentru care erau premiați cenzorii nu constau, se vede, în depistarea unor fapte subversive, ci se limitau la îndreptarea unor banale greșeli lexicale.

În ceea ce privește premiile excepționale, acestea erau corelate cu evenimente politice majore. Bunăoară, mai mulți cenzori primesc decorații și medalii la aniversarea, în 1961, a 40 de ani de la înființarea PCR[44]. În 1969, în schimb, cu ocazia aniversării a 20 de ani de la înființarea DGPT, au fost acordate premii excepționale în valoare totală de 120 000 lei. Totodată, au fost decernate Ordine și Medalii ale RSR la 84 de lucrători cu vechime și contribuție deosebită în muncă: Ordinul „23 August", cl. a IV-a lui Horia Panaitescu, Ordinul „Muncii" cl. a III-a pentru 12 lectori, Medalia Muncii pentru alți doi etc. Secretariatul General al Consiliului de Miniștri suplimentează lista cu alte 2 ordine și 5 medalii. (La acea dată, DGPT avea 393 de angajați.)

Recunoașterea simbolică țintea să întărească sentimentul cenzorilor că aparțin unei elite politice, cu un potențial care îl depășește pe cel financiar. Într-adevăr, ei beneficiau constant de unele privilegii, printre care acces la informații clasificate, concedii în străinătate, posibilitatea de ascensiune politică ș.a. Mulți aveau un statut dublu, fiind, în paralel, activiști ai Comitetului Județean de Partid, în timp ce alții aspirau să devină. Tot dintre ei vor fi recrutați funcționari cu rang de „ministru".

Neglijența în muncă, mai rar incompetența, orice abatere punctuală de la metodologie, dar și de la linia partidului erau, la rândul lor, sancționate. Documentele de analiza muncii atestă faptul că rateurile erau urmărite atent: „În instituția noastră, își previne directorul general DGPT subalternii, totul trebuie să funcționeze ca un ceasornic sau ca la armată..."[45].

O serie de alte documentele abundă în exemple de greșeli, pe care cenzorii le-au comis într-un fel sau altul. Unele „s-au soldat cu sancțiuni"[46]. De cele mai multe ori, sancțiunile se limitează, totuși, la avertismente, întrucât ele țin seama de o aritmetică specială: „Se poate spune, apreciază un responsabil din Centrală, că, pentru sesizările bune, tovarășii ar trebui premiați și, totodată, pentru greșelile comise sancționați. Meritele într-o direcție au fost anihilate de greșeli și invers"[47].

### (vi) Morală civică și deontologie

Exigențele conducerii DGPT/ CPT față de cenzori pretindeau ca aceștia să fie un exemplu de moralitate și profesionism. Li se recomanda insistent să aibă un comportament social care să „nu dea ocazia să se discute lucruri neprincipiale la adresa instituției noastre"[48].

Cenzorii sunt, însă, și ei oameni și, nu de puține ori, dezamăgesc.

Petre Săbădeanu, de exemplu, era un șef de serviciu, căruia i se recunoșteau „calități profesionale și capacitate de muncă". În 1974, este, însă, dat afară, fiind sancționat, totodată, pe linie de partid cu „vot de blam cu avertisment" pentru „o abatere deosebit de gravă de la regulile de muncă și de la normele eticii comuniste". Abaterea consta în comerțul ilicit cu biblii, pe care Direcția pentru publicațiile de import și de export le destinase topirii. Petre Săbădeanu le sustrage (41 la număr) și le vinde cu 200 lei exemplarul. Prețul pe piața neagră crescuse tocmai pentru că importul lor nu era permis. Or, printre sarcinile cenzorului Petre Săbădeanu se număra și aceea de a veghea să nu fie încălcat embargoul! „La mijloc este lăcomia, care i-a întunecat mintea...", afirmă unul dintre membrii comitetelor executiv și de partid reunite în ședință extraordinară. Împricinatul încearcă să se apere, afirmând că „nu a luat bibliile pentru a le comercializa!". „Dacă s-ar lua în considerare argumentul adus de a nu fi înstrăinat materiale religioase în scop comercial, vine replica, gravitatea faptei se accentuează, deoarece trebuie să tragem concluzia că le-a difuzat pentru a face propagandă mistică". Fiind vorba despre un „cadru de conducere, care era obligat, prin funcție, să facă educație celor pe care îi conducea"[49], situația este dintre cele mai incomode.

Un an mai târziu, în 1975, directorul general I. Cumpănașu prelucrează, într-o *ședință de analiza muncii*, cazul „tovarășului de la Sibiu, care s-a apucat să se judece cu părinții soției sale pentru că aceștia nu vor să-i satisfacă niște pretenții și condiții, pe care el le-a avut când le-a luat fata de soție". Peste încă un an, același director general le impută altor cenzori faptul de a fi fost „sancționați de organizația de partid pentru că depășesc limita de băutură și fac prostii"[50].

Dacă îndemnurile la virtute nu depăşesc, în general, prescripţiile codului „bunului cetăţean", descifrate de superiori în fraze-şablon, pe înţelesul cenzorului, activitatea profesională a acestuia este minuţios monitorizată.

Maturitatea politică şi ideologică este calitatea cardinală pretinsă cenzorului. Aceasta intră, însă, într-o ecuaţie contradictorie, paradoxală, cu exigenţele profesionale. Dacă cea dintâi pretindea fidelitate necondiţionată faţă de dogma de partid, cele din urmă presupuneau capacitate de compresiune intelectuală. Pregătirea profesională temeinică trebuia să se conjuge în mod fericit cu „discernământul, gîndirea novatoare şi abordarea îndrăzneaţă, creatoare a fenomenelor"[51].

Nu e de mirare că cenzorii descoperă cu dificultate moderaţia! De fapt, contextul schizofrenic caracterizează toate palierele existenţei profesionale a cenzorului. Destul de solicitant trebuie să fi fost pentru acesta efortul de a menţine, bunăoară, echilibrul între existenţa în cvasi-anonimat şi dorinţa orgolioasă de a-şi etala *status*-ul. Nu numai că cenzorilor li se recomanda discreţie asupra activităţii pe care o desfăşurau, dar munca lor era asimilată celei a ofiţerilor de Securitate şi cunoştea restricţii caracteristice profesiunilor militarizate.

La angajare, cenzorul era obligat să semneze un angajament (a cărui încălcare era calificată drept trădare, constituind o infracţiune judecată de Tribunale Militare[52] şi pedepsindu-se cu amenzi usturătoare sau cu închisoare de până la 12 ani), pentru păstrarea „secretului de stat". Un ordin, din 1974, al directorului general al DGPT reitera condiţiile de clandestinitate ale muncii cenzorului: acestuia îi era interzis să comunice informaţii despre activitatea pe care o desfăşura sau să transmită documente „privind conţinutul muncii DGPT unor organe sau persoane din afara instituţiei". O atare abatere, comisă chiar din neglijenţă, era considerată gravă şi se sancţiona cu desfacerea contractului de muncă. Cenzorii erau autorizaţi să informeze în legătură cu activitatea lor „numai pe primul secretar de partid şi pe secretarul cu propaganda de la Comitetul Judeţean de Partid ori, la indicaţia [expresă a] acestora, pe şeful secţiei de propagandă, informînd ulterior, ierarhic, asupra acestor solicitări" [53].

Merită semnalată şi interdicţia, în unele perioade, restricţia, în altele, a dreptului cenzorului de a publica. Astfel, în 1954, delegatul DGPT pentru Oraşul Stalin, Alex. Plugaru, „deşi se preocupă de ducerea la îndeplinire în bune condiţiuni a sarcinilor trasate de Direcţia Generală şi duce în general o activitate bună", este sancţionat cu mustrare pentru „nesocotirea directivei" care prevedea că „în calitate de delegat al Direcţiei Generale, nu are voie să fie şi stilizator-corector la ziarul local, continuînd să fie stilizator la ziar"[54].

În 1971, un ordin al preşedintelui Ion Cumpănaşu interzice „tuturor lucrătorilor CPT colaborarea sub orice formă la publicaţiile din ţară şi străinătate, edituri, radioteleviziune, cinematografie sau alte mijloace de informare publică, fără aprobarea expresă a conducătorului instituţiei". Procedura este complicată, iar sancţiunile draconice[55].

Se naşte, astfel, o situaţie inedită, în care cenzorii-scriitori ajung în ipostaza de a fi cenzuraţi de propriii lor colegi. Măsurile care îi condamnau să rămână în anonimat generau mai degrabă frustrare decât îngrijorare. Cenzorii alcătuiau o minoritate privilegiată, care avea acces la un anume tip de resurse, materiale sau/şi simbolice, dar care, spre deosebire de activiştii de partid, de exemplu, nu puteau beneficia de toate avantajele poziţiei lor. Ei se simţeau privaţi de satisfacţia etalării condiţiei speciale pe care o deţineau. Frustrarea era cu atât mai puternică, cu cât munca lor se desfăşura în vecinătatea scriitorilor şi artiştilor, asupra cărora aveau puteri cvasi-nelimitate, dar care beneficiau, prin contrast, de succes şi de maximă vizibilitate publică.

Un adevărat „caz" este, însă, „tovarăşa" Elena Ciuchi, singura ce pare a ilustra cu succes tipul cenzorului rebel. Deşi criticată sistematic de superiori, ea nu se integrează climatului „armonios" al colectivului căreia îi aparţine. Nu numai că întârzie cu regularitate, dar are o întreagă serie de comportamente ce nu sunt „demne de un comunist": „îşi drămuieşte munca şi caută să nu depăşească o anumită normă pe zi", „controlează pe fiecare în parte cît lucrează, ca un cronometru", „este rece, închistată şi retrasă faţă de ceilalţi", „nu scoate o vorbă multă vreme" ş.a. Colegilor le „face impresia că suferă de mania persecuţiei".

Existând riscul de a distruge „unitatea" colectivului, „cazul Ciuchi", cum, ezitant, este numit în documente (fusese, de altfel, mutată de trei ori dintr-un colectiv în altul!), este preluat de chiar directorul general DGPT, I. Ardeleanu. La confruntare, situaţia este prezentată astfel de către directorul general adjunct, Gh. Ionescu:

„tov. Ciuchi nu este un caz sau o problemă în Unitatea Artă. Tov. Ciuchi, de cînd a venit, cu concursul ei, s-a izolat de tovarăşi. Este foarte retrasă. Deşi trăieşte în colectiv, nu se integrează colectivului. Trăind în izolare, îţi demonstrează că nu vrea să angajeze nici un fel de discuţii. Ia numai ceea ce îi convine. Lecturează cu încetinitorul şi există pericolul să îi antreneze şi pe ceilalţi. [...] Tov. Ciuchi trebuie să se apropie de colectiv, oamenii o apreciază, are capacitate, la învăţământ politic a avut rezultate bune. Singură însă şi-a creat o situaţie care a dat naştere la discuţii"[56].

„Tovarăşa" Ciuchi respinge, însă, cu fermitate toate acuzaţiile, taxându-le drept încercare de a „i se pune nod în papură" şi cere imperturbabil să fie mutată (din nou) în alt colectiv. Poate că e, într-adevăr, nevrotică, aşa cum sugerează colegii şi superiorii săi, sau e doar cineva care a descoperit un mod propriu de a se

autoproteja, speculând tocmai divorțul dintre pretenția de largă democrație socialistă și caracterul represiv al instituției cenzurii.

Cel mai probabil, astfel de situații au stat în mintea directorului general Iosif Ardeleanu, când invoca, într-un memoriu, din 1969, către Mihai Gere, membru supleant al Comitetului Executiv și Președinte al Comitetului pentru Problemele Administrației Locale, morbiditatea ridicată în rândul cenzorilor: „Se poate menționa că, pe baza datelor existente la Policlinica Al. Sahia, care asigură asistența medicală salariaților instituției, [...] se constată, de cîțiva ani, o creștere îngrijorătoare a morbidității în rîndurile lectorilor, în special de natură nervoasă". Explicația vizează suprasolicitarea profesională: „trebuind să preîntîmpine difuzarea în public a unor materiale de presă, radio, tv., cărți etc., lectorii fac o muncă de mare răspundere". Ei „trebuie să-și desfășoare activitatea cu maximum de concentrare intelectuală, de atenție, fiind supuși în tot timpul procesului de muncă unei mari încordări nervoase. [...] O bună parte dintre lectori lucrează, prin rotație, în diferite ture de muncă, inclusiv noaptea, ceea ce mărește uzura intelectuală și fizică"[57].

Informația e surprinzătoare, neputând trece neobservată într-un regim politic cu un accentuat cult al sanității de fațadă. Nu este exclus ca ea să fie voit exagerată, întrucât aparține unui document în care șeful DGPT solicită CC al PCR noi privilegii pentru cenzori.

Din nou, dubla interpretare se impune. Dacă privești de pe versantul oficial al imaginii publice a cenzorului (cea pe care o creează majoritatea documentelor emise din și despre instituție), acesta este un profesionist de elită, extrem de devotat partidului și, într-o ecuație aproape de identitate în epocă, muncii sale, gata, cu o expresie, de asemenea, frecventă, să nu „precupețească nici un efort" pentru a dezvălui abaterile scriitorilor de la normele sacrosante ale propagandei.

Dacă privim, însă, de pe versantul altor documente, nu-i vorbă tot oficiale, dar cu pondere mai mică, pe care le-am prezentat mai sus, reiese că profilul aceluiași cenzor este diferit până la contrast. Văzuți unul câte unul, majoritatea cenzorilor apar ca niște inși indolenți, obtuzi, intriganți, dezimplicați, blazați, mizantropi. Realitatea pare a fi departe de armonia invocată. Relațiile dintre cenzori sunt, formal, „principiale", dar, pe dedesubt, mâncate de invidii, rivalități și ranchiune. Infantilisme, animozități, persecuții și meschinării se amestecă, creând impresia de grup închis, care se autodevorează. Sub pojghița subțire a optimismului dogmatic de partid, roiește un viespar.

Se poate presupune că unii dintre ei se simt incomodați de titulatura de „cenzor" și resimt un disconfort moral, produs de existența în minciună și duplicitate. Alții par sincer dezgustați. Se percep pe ei înșiși ca pe niște prizonieri și imaginează modalități impunabile de a-și regiza ieșirea din sistem: se îmbolnăvesc metodic, refuză să comunice, se fac indezirabili, au manifestări de infatuare, își dau chiar demisia. În fine, alții sunt, pur și simplu, alcoolici. Cel mai probabil, dintre toți, au rezistat ignoranții, docilii, carieriștii și cinicii.

Note:

1. ANIC, Fond: CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație, Dosar 31/1949, ff. 15-16.
2. V. Doc. nr. 8 [9. 1959, ff. 7-10], în xxx, *Instituția cenzurii comuniste...*, vol. I, p. 89.
3. Vezi: Doc. nr. 12, Situația centralizată 1 martie 1961 [22. 1961, f. 14v]; Doc. nr. 25, Referat [1. 1967, ff. 80-96]; Doc. nr. 175, Informare privind selecționarea, educarea și promovarea cadrelor de la DGPT [3. 1969, ff. 21-29], în Ibidem, pp. 95; 133; 268-273.
4. ANIC, Fond: CPT, Serviciul Ideologie, U90, Proces-verbal al ședinței de analiza muncii din 5 iulie 1963, Dosar 48/1960, f. 63.
5. V. Doc. nr. 8 [9. 1959, ff. 7-10], în Ibidem, p. 89.
6. V. Doc. nr.30, Tovarăși..., [7.1969, ff. 101-110], în Ibidem, pp. 148-153.
7. V. doc. nr. 25 Referat [1. 1967, ff. 80-96], în xxx, *Instituția cenzurii comuniste...*, vol. I, pp. 131-132.
8. Raport de activitate 10 mai 1951, în Bogdan Ficeac, *op. cit.*, p. 5.
9. Într-o convorbire a lui Nicolae Ceaușescu cu scriitorii, din septembrie 1971, A. Andrițoiu solicită ieșirea din anonimat a cenzorului și asumarea de către acesta a responsabilității pentru propriile decizii.
10. V. Doc. nr. 25, Referat [1. 1967, ff. 80-96], în xxx, *Instituția cenzurii comuniste...*, vol. I, p. 132.
11. V. Doc. nr. 175, Informare privind selecționarea, educarea și promovarea cadrelor de la DGPT [3. 1969, ff. 21-29], în Ibidem, vol. II, p. 269.
12. V. Doc. nr. 175, Informare privind selecționarea, educarea și promovarea cadrelor de la DGPT [3. 1969, ff. 21-29], în Ibidem, p. 270.
13. ANIC, Fond: CPT, *Referat* cu privire la atribuțiunile de specialitate ale DGPT de pe lîngă Consiliul de Miniștri din 25.III.1964, Dosar 3/1964, ff. 187-195.
14. ANIC, Fond: CPT, Proces-verbal 12 martie 1976 la plenara comună a Consiliului de conducere al CPT și comitetului de partid, întrunită spre a dezbate activitatea desfășurată de CPT pentru îndeplinirea sarcinilor rezultate din Programul ideologic al PCR, Dosar 28/1976, ff. 12-41.
15. Proiectul inițial prevăzuse un termen de 4 ani, dar a fost corectat de Comisia Constituțională și Juridică a Marii Adunări Naționale, pentru ca cei interesați să poată face studii la „fără frecvență".
16. ANIC, Fond: CPT, Proces-verbal 12 martie 1976 la plenara comună a Consiliului de conducere al CPT și comitetului de partid, întrunită spre a dezbate activitatea desfășurată de CPT pentru îndeplinirea sarcinilor rezultate din Programul ideologic al PCR, Dosar 28/1976, ff. 12-41.
17. Directorul general adjunct al DGPT, Anton Săndescu, preciza, la o Consfătuire cu delegații din județe, că „nu

trebuie să judecăm activitatea lectorilor după numărul intervențiilor efectuate, ci după calitatea lecturii". ANIC, Fond: CPT, Stenograma Consfătuirii lectorilor DGPT din județe, organizată în centrul Cluj-Napoca (4 martie 1975), Dosar 15/1975, f. 22.

18. Cenzorul se putea simți întărit în această de deprinderea conducerii de a ține o evidență riguroasă a intervențiilor effectuate. Un document intern din 1952 cuprinde o *Notă recapitulativă* „asupra numărului de cenzuri efectuate în luna Mai 1952" – la cotidiane 567, la periodice 517, total 1074 –, precum şi repartizarea lor pe publicații: la *Scînteia* 48, la *Scînteia tineretului* 90, la *România liberă* 54 ș.a.m.d. Se menționează, totodată, că cele mai numeroase intervenții au fost necesare la ziarele ministerelor şi la publicațiile religioase (de exemplu, la *Biserica ortodoxă Română*, ultimul număr, 24). ANIC, Fond: CPT, Serviciul Presă internă, Raport de felul cum a decurs serviciul în ziua de 7/8 luna mai 1952, Dosar 22/1952, f. 132.

19. ANIC, Fond: CPT, Regulament de ordine interioară pentru CPT, Dosar 6/1974, ff. 22-30.

20. ANIC, Fond: CPT, Dosar 1969, f. 287.

21. ANIC, Fond: CPT, Direcția Literatură-Artă, Proces-verbal (21 I 1975) asupra şedinței de analiza muncii pe anul 1974, Dosar 12/1974, ff. 89-90.

22. ANIC, Fond: CPT, Serviciul Artă, Referat asupra volumului de muncă (1968, 1 ian. 31 dec.), Dosar 45/1969, f. 204.

23. ANIC, Fond: CPT, Serviciul Artă, Informare asupra principalelor aspecte ale activității serviciului de la ultima oră de lucru. 12 VII 1972, Dosar 54/1972, ff. 9-11.

24. ANIC, Fond: CPT, Direcția Literatură, Nr. 120/ 30 VI 960, REFERAT, Dosar f. 284.

25. ANIC, Fond: CPT, Raport de analiza muncii pe anul 1972, Dosar 64/1973, f. 6.

26. V. doc. nr. 25, Referat [1. 1967, ff. 80-96], în Ibidem, vol. I, p. 139.

27. V. Doc. nr. 77, Direcția Tipărirea Presei centrale nr. 18/ 14.XI. 1966, NOTĂ Confidențial [83. 1966, ff. 22-25], în Ibidem, p. 306.

28. v. Doc. nr. 58, Serv. Cadrelor, Referat în legătură cu disciplina în muncă [10. 1953, ff. 16-18], în, 2014, p. 246. Semnat director adjunct Cadre.

29. V. Doc. nr. 96, Serviciul Instructaj [16. 1954, ff. 1-6], în Ibidem, vol. II, p. 120.

30. V. Doc. nr. 53, Serviciul Difuzării Presei, Raport de activitate pe luna decembrie 1952 [5. 1952, ff. 233-236], în Ibidem, vol. I, p. 236.

31. V. Doc. nr. 77, Direcția Tipărirea Presei centrale nr. 18/ 14.XI. 1966, NOTĂ Confidențial [83. 1966, ff. 22 - 25], în Ibidem, p. 306.

32. V. Doc. nr. 58, Serv. Cadrelor, Referat în legătură cu disciplina în muncă [10. 1953, ff. 16-18], în Ibidem, vol. I, pp. 244-246.

33. V. Doc. nr. 77, Direcția Tipărirea Presei centrale nr. 18/ 14.XI. 1966, NOTĂ Confidențial [83. 1966, ff. 22-25], în Ibidem, p. 306.

34. V. Doc. nr. 173, REFERAT [1.1962, ff. 2-8], în Ibidem, pp. 258-262.

35. Raport de activitate 10 mai 1951, în Bogdan Ficeac, *op. cit.*, p. 52.

36. V. Doc. nr. 17, Situație 24 ianuarie 1964 [36. 1964, f. 1], în xxx, *Instituția cenzurii comuniste...*, vol. I, p. 104.

37. ANIC, Fond: CPT, Anexa la ordinul 19/8 III 1977, Dosar 3/1977, ff. 22-23.

38. ANIC, Fond: CPT, Regulament de ordine interioară pentru CPT, Dosar 6/1974, ff. 22-30.

39. ANIC, Fond: CPT, Direcția Instructaj-Control, Sinteza deplasării pe teren din lunile septembrie-octombrie 1971, Dosar 72/1971, ff. 17-21.

40. V. Doc. nr. 25, Referat [1. 1967, ff. 80-96], în xxx, *Instituția cenzurii comuniste...*, vol. I, p. 139.

41. V. Doc. nr. 147, Referat [32.1961, f. 205], în Ibidem, vol. II, pp. 237-238.

42. v. Doc. nr. 146, Referat [32.1961, f. 242], în Ibidem, p. 237.

43. V. Doc. nr. 164, U55, Referat [32.1961, f. 74], în Ibidem, pp. 248-249.

44. V. Doc. nr. 106, U55, Tabel cu împuterniciții DGPT care au fost decorați cu ocazia Aniversării a 40 de ani de la înființarea PCR [32.1961, f. 147], în Ibidem, vol. II, p. 138.

45. ANIC, Fond: CPT, Stenograma şedinței de analiza muncii cu lectorii din județe ținută în ziua de 14 ianuarie 1976 la Bucureşti, Dosar 13/1976, f. 31.

46. ANIC, Fond: CPT, Serviciul Ideologie, U90, *Proces-verbal* al şedinței de analiza muncii din 5 iulie 1963, Dosar 48/1960, f. 63.

47. ANIC, Fond: CPT, U86, Adresa DGPT nr. 41 din 22.I.1963 către Împuternicitul DGPT Cluj, Dosar 67/1963, ff. 187-193.

48. ANIC, Fond: CPT, x Dosar 15/1975, f. 8v.

49. V. Doc. nr. 187, PROCES-VERBAL al şedinței extraordinare a Biroului executiv şi a Comitetului de partid din DGPT din 24 septembrie 1974, orele 11,30 [2. 1974, ff. 100-102 fv] , în xxx, *Instituția cenzurii comuniste...*, vol. II, pp. 300-305.

50. ANIC, Fond: CPT, Stenograma şedinței de analiza muncii cu lectorii din județe ținută în ziua de 14 ianuarie 1976 la Bucureşti, Dosar 13/1976, f. 29v.

51. ANIC, Fond: CPT, Direcția Instructaj-Control, Raport de activitate pe perioada ian. 1969 - ian. 1970, Dosar 66/1969, f. 22.

52. Art. 157, 169, 196, 251 şi 252 Codul Penal incriminau toate faptele care conduc, cu știință sau din neglijență, la divulgarea unor secrete de stat sau secrete profesionale. Vezi și art. 14 din Decretul nr. 430/1969 care stabilea că „Nerespectarea dispozițiilor privind apărarea secretului de stat se pedepseşte potrivit legii penale cînd fapta constituie infracțiune sau atrage după caz răspunderea administrativă ori disciplinară".

53. ANIC, Fond: CPT, Ordin nr 84 al Directorului General DGPT, Dosar 6/1974, ff. 1-2.

54. V. Doc. nr. 96, Serviciul Instructaj [16. 1954, ff. 1-6], în Ibidem, p. 120.

55. V. Doc. nr. 45, Ordin Nr. 18 [81. 1971, f. 48], în Ibidem, vol. I, p. 207. Semnat 25.VII.1975 PREȘEDINTE Ion Cumpănașu.

56. ANIC, Fond: CPT, Serviciul Artă, Proces verbal al şedinței de analiza muncii pe perioada iulie - decembrie 1965, din 27 decembrie 1965, ff. 123-214.

57. ANIC, Fond: CPT, *Memoriu*, Dosar 7/1969. V. și Doc. nr. 34, Memoriu [7. 1969, ff. 35-39], în xxx, *Instituția cenzurii comuniste...*, vol. I, pp. 157-160. Semnat: DIRECTOR GENERAL I. Ardeleanu.